

mus. Ein Versuch zu verstehen / H. Arendt // In: Meints, Waltraud / Klinger, Katherine (Hrsg.): Politik und Verantwortung. Zur Aktualität von Hannah Arendt. – Hannover, 2004. – S. 48; Hobbes T. Leviathan oder Stoff, Form und Gewalt eines kirchlichen und bürgerlichen Staates / T. Hobbes. – Frankfurt am Main, 1984. – S. 34-47

УДК: 327

ДО ПИТАННЯ ГЕНЕЗИ БРАЗИЛЬСЬКИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ІДЕЙ

Ігор Плевако. До питання генези бразильських геополітичних ідей. Розвідка присвячена вивченню генези геополітики Бразилії. Проаналізовано зарубіжну літературу, а також джерела – роботи найвідоміших бразильських теоретиків і практиків. На конкретних прикладах проілюстровано, що розробки бразильських геополітиків мають широку спрямованість: внутрішньо- і зовнішньополітичну, регіональну, міжрегіональну, а подекуди глобальну. Відтак, геополітичні ідеї ХХ ст. носили не лише теоретичний, але й прикладний характер.

Ключові слова: Латинська Америка, Бразилія, бразильські геополітичні концепції, еволюція бразильської геополітичної думки.

Игорь Плевако. К вопросу генезиса бразильских геополитических идей. Исследование посвящено изучению генезиса геополитики Бразилии. Проанализировано зарубежную литературу, а также источники – работы известных бразильских теоретиков и практиков. На конкретных примерах показано, что исследования бразильских геополитиков имеют широкую направленность: внутренне- и внешнеполитическую, региональную, межрегиональную, а иногда глобальную. Поэтому геополитические идеи ХХ в. носили не только теоретический, но и прикладной характер.

Ключевые слова: Латинская Америка, Бразилия, бразильские геополитические концепции, эволюция бразильской геополитической мысли.

Ihor Plevako. On the Genesis of Brazilian Geopolitical Ideas. The article deals with the genesis of geopolitical ideas in Brazil. Based on the analysis of literature and sources by Brazilian and foreign theoreticians and foreign policy practitioners, the author highlights the broad scope of Brazilian geopolitics, including its regional, inter-regional and sometimes global dimensions, as well as focus on domestic and foreign policies. The author concludes that geopolitical ideas of the XXth century in Brazil were of not only theoretical but also applied nature.

Key words: Latin America, Brasil, Brazilian geopolitical theories, development of the Brazilian geopolitical theories.

Постановка та актуальність проблеми. У вітчизняній політологічній науці розвиток геополіти-

²¹ Schulze-Wessel M. Terrorismusstudien. Bemerkungen zur Entwicklung eines Forschungsfeldes / M. Schulze-Wessel// In: Geschichte und Gesellschaft. – №35. – 2009. – S. 56-57

© Ігор Плевако
(м. Острог)

чних теорій держав Латинської Америки залишається маловивченим явищем. Оскільки Бразилія на сучасному етапі прагне влитися у когорту світових лідерів, то дослідження витоків її геополітики є актуальним. Однак в історії між-народних відносин та історії політичних вчень можна віднайти низку ґрунтовних розробок, присвячених геополітиці США чи країн Європи, то латиноамериканська проблематика в цілому, і геополітика Бразилії зокрема, часто залишаються поза увагою українських дослідників.

Бразильські геополітичні концепції розвивалися завдяки працям низки вчених і державних діячів, але навіть імена найбільш заслужених з них залишаються маловідомими для політологічної науки на пострадянському науковому просторі. Лише поверхово і опосередковано в літературі згадуються імена Еверардо Баххаусера, Голбері до Коуту е Сільви, Карлос де Мейра Матоса, Маріо Травассоса, Терезинї де Кастро, Лісіаса Родрігеса. Разом з тим існує низка й інших авторів, які сприяли розбудові теоретичної та прикладної геополітики, чим не лише долучилися до формування і розбудови бразильської держави, а й зробили свій внесок у позиціонування її на міжнародному рівні. Отже, **основною метою** цієї розвідки є проаналізувати генезу бразильської геополітичної спадщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останню чверть століття питання генези бразильської геополітики майже не досліджувалися у вітчизняній політологічній чи історичній науці. Лише незначна частина українських істориків, політологів і правників вивчали окремі аспекти геополітики країн латиноамериканського регіону, опосередковано згадуючи Бразилію. Зокрема, проблеми міжнародного визнання держав Південної Америки вивчав Р. Дурсунов, з позиції інтеграційних процесів, бразильське питання розглядалося Н.Веселою, О. Ковальовою, з точки зору стратегій політичної модернізації Бразилія цікавила О.Ткача, в контексті вивчення конфліктів – Ю. Стащук та К.Поліщук, з позиції цивілізаційного розвитку поступ Бразилії вивчали А.Киридон, Н.Гаврилова та ін. Долучився до вивчення цієї тематики і автор цієї розвідки. Варто зазначити, що елементи розвитку геополітич-

них концепцій Бразилії тривалий час привертають увагу, головним чином, зарубіжних, зокрема американських, європейських, російських науковців: Д.Чайлда, Ф.Келлі, Л.Арміна, М.Кірчанова, М.Гаврицького, Б.Марти-нова, Л.Окуньової, К.Лунгрена, В.Сударєва, С. Альбукельке, К.Діаз і П.Браги, Ш.Міамото, Д. Франко, Ш. Іштвана та низки інших.

Виклад основного матеріалу. Сучасний дослідник витоків бразильської геополітики і політичної географії професор Шікенолі Міамото (Shiguenoli Miamoto) виділив п'ять умовних етапів розвитку досліджень присвячених геополітичній тематиці. Хоч праці дослідників не завжди з'являлися у названих хронологічних рамках, проте більшість сучасних фахівців вважають за доцільний саме такий поділ. Отже, розвиток геополітичних ідей можна поділити на такі етапи:

- 1) 20-30 рр. XX ст. – період формування бразильської геополітики;
- 2) 40-і рр. – час світового конфлікту та період дозрівання важливих категорій, дефініцій та явищ;
- 3) 50-поч. до 1964 р. – період «холодної війни»;
- 4) 1964 до поч. 80 рр. – період стрімкого розвитку;
- 5) середина 80-х – 90 рр. XX ст. геополітика демократизації та міжнародного співробітництва¹.

Говорячи про *перший період* розвитку геополітики, потрібно згадати таких бразильських авторів як **Елізео де Карвальйо** (Elyseo de Carvalho), **Еверардо Бакхаусер** (Everardo Adolpho Backheuser) (1879-1951 рр.), **Карлос Дельгадо де Карвальйо** (Carlos Miguel Delgado de Carvalho), частково (хронологічно) **Маріо Травассос**. Всі ці автори були представниками школи географічного детермінізму, головним класиком якої, був німецький вчений **Фрідріх Рацель**. Хоч і Е.Бакхаусер вважається основоположником бразильської геополітики, проте, Елізео де Карвальйо (1880-1925) був першим, хто геополітику окреслив як ключову силу у долі країни.

До висновків Е. Карвальйо приєднався професор Дельгадо де Карвальйо (1884-1980 рр.). Крім праць, що присвячені політичній географії Бразилії, Д. Карвальйо писав про зовнішню політику країни, а також вдавався до аналізу бразильської геополітики. Для прикладу, дослідник ще наприкінці міжвоєнного періоду наполягав на бразильсько-аргентинській співпраці, оскільки маючи глибоке європейське коріння економіки цих країн могли б доповнювати одна одну. Дельгадо де Карвальйо неодноразово вказував на негативний наслідок міждержавних, у тому числі прикордонних, суперечок на теренах Південної Америки, а також підкреслював переваги від співробітництва із США, аргументуючи тим, що така «дружба» давала б більше, ніж

співпраця з усіма іншими південноамериканськими сусідами².

Еверардо Бакхаусер опублікував низку статей в бразильських та європейських періодичних виданнях, отримав широку підтримку своїх геополітичних теорій у наукових колах³. Він відзначав, що Бразилія мала три великі геополітичні проблеми: простори Бразилії, географічне положення столиці, а також територіальний поділ країни. Відповідно до концепції Бакхаусера держава здійснює найбільший геополітичний тиск на кордонах, щоб в кінцевому рахунку захопити потрібну територію⁴. Дослідник закликав до активізації кордонів з метою збереження національної території. Відстоюючи ідею національного суверенітету, геополітик вважав, що економічний розвиток прикордонних територій сприятиме консолідації усєї держави⁵.

Розроблена Бакхаусером теорія кордонів переросла у бразильську концепцію «органічної держави», практичне втілення якої полягало у максимальній консолідації внутрішніх сил і колонізації прикордонних районів з Парагваєм, на р. Парана у напрямі р. Амазонка. Бакхаусер чітко визначив, що «така колонізація – це головне завдання бразильської армії»⁶. Розробки Бакхаусера гідно продовжили інші мислителі, професійні військові і політики, про яких йтиметься нижче, зокрема Маріо Травассос, Голбері е Сільва і Карлос-де-Мейра Матос⁷.

Під час Другої світової війни розпочався **другий виток** у розвитку бразильських геополітичних досліджень. Саме тоді, завдяки німецькому геополітику Карлу Хаусхоферу світ дізнався про Бразилію, як про актора міжнародної арени і, водночас, можливий об'єкт міжнародних відносин. У цей час набувають нової активності дослідження бразильської геополітики, у яких науковці почали розглядати не лише теоретичні питання, а й практичні пропозиції, що мали на меті захист національних інтересів. Серед найбільш відомих дослідників цього періоду варто назвати – Фернандо Раха Габаглію (Fernando Antônio Raja Gabaglia, згаданих вище Дельгадо де Карвальйо, **Лісіаса Родрігеса** (Lysias Augusto Rodrigues) та інших. Праця останнього завдяки ґрунтовним висновкам на предмет бразильської геополітики заслуговує неабиякої уваги.

Отож, Лісіас Родрігес, розвинув концепцію «південноамериканських територій», що перебували у сфері впливу антагоністичних сил. Такі території мають стратегічне геополітичне положення, де щоразу може дійти до збройного конфлікту між конкуруючими сторонами. Бразилія, на думку Родрігеса, також є зацікавленою стороною, а стратегічні південноамериканські терени – це, по-перше, територія Ігуасу, що знаходилась на кордоні із Парагваєм, і на яку висувала претензії крім Бразилії, ще й Аргентина⁸; по-друге, – це територія Болівії; і, насамкінець, Летисія – територія гирла р. Амазонка,

що була ключовою у налагодженні комунікацій від Тихого до Атлантичного океану⁹.

Л.Родрігес обґрунтовував створення південно-американського геополітичного центру, який перебував би під контролем Бразилії, що своїм наслідком мало б контроль над південною Атлантикою. Варто підкреслити, що геополітик відводив багато місця відносинам із США, оскільки вважав, що співпраця з Вашингтоном була б запорукою гегемонії Бразилії у регіоні. Разом із тим, він також відстоював політику доброго сусідства і переконував уряд звернути увагу на виняткове значення Атлантики для утвердження геополітичних задумів Бразилії¹⁰.

Не примусила довго чекати на нові дослідження і теорії нова фаза існування міжнародної системи, яка почалася в період «холодної війни», коли існувала небезпека конфронтації західних геополітичних ідей із комуністичною ідеологією¹¹. Тому в еволюції геополітичних ідей і у цьому періоді головна увага була прикута до проблем національної безпеки.

В цьому контексті згадати про **Жана Баттіста Магальєса** (João Baptista Magalhães), який у своїй праці, що вийшла у 1958 р., присвятив значну увагу ролі військового чинника у житті держави. Автор виклав свою концепцію, у якій, опираючись на історичний досвід, вмістив чіткі рекомендації щодо основної мети і завдань військових у різних сферах життя (політика, економіка, освіта)¹².

Генерал **Волдир Годолфін** (Waldir da Costa Godolphin) головну увагу звертав на проблеми захисту бразильських теренів і їх безпеку в амазонському регіоні¹³. Крім того, перу **Альберто Торреса** (Alberto Torres) належить розробка ідеї безпеки, яка сприймалася як сукупність закономірних дій (як правило дій військових), що дозволяють утримувати ситуацію на відповідному рівні. Геополітик наполягав на необхідності забезпечення Бразилії і її території необхідними умовами для охорони і безпеки. Саме це, на його думку, має бути метою національної ідеї. Крім того, дослідник переконував, що необхідно, щоб створити національна влада, дозволила б всі необхідні маневри. В основі національної політики, на думку Торреса, повинна бути стратегія планування. Цивільні режими дослідник вважав неефективними, оскільки вони скоріше забезпечували особисті амбіції влади, тому, посправжньому національні інтереси могли відстоювати лише військові¹⁴.

Такі науково-прикладні дослідження створили підґрунтя для **четвертого** періоду розвитку латиноамериканської геополітики. Він ознаменувався тим, що 31 березня 1964 року в Бразилії було здійснено військовий переворот, у результаті якого до влади прийшов маршал Умберту Кастелу Бранку (Humberto de Alencar Castello Branco) (1910-1975 рр.). Він і його соратники запропонували гео-

політичну концепцію, що була оформлена у «Доктрину національної безпеки і розвитку» і, яку згодом назвали «ідеологією військових урядів», яку продовжували розробляти геополітики протягом 1964-1985 рр.

Одним із авторів, що присвятили особливу увагу проблемам бразильської національної безпеки, став Голбері до Коуту е Сільва (Golberri do Couto e Silva) (1911-1987 рр.). Його головна геополітична ідея також ґрунтується на концепції національної безпеки. З метою захисту країни, він запропонував розробити план, що охоплює всю територію. Важливою складовою праць Голбері е Сільви є обґрунтування концепції «бразильського архіпелагу», суть якої у потребі «зовнішньої експансії», яка призвела б до інтеграції Бразилії з прикордонними регіонами інших країн. Бразилію геополітик презентував як архіпелаг, що складався з 5 островів і півостровів (центральна рівнинна територія, північ, південь, захід та амазонські терени). Уряд, на думку генерала, повинен був сприяти внутрішній інтеграції цих островів, що було б запорукою розвитку і стабільності держави¹⁵.

Не можна обійти увагою доктрини Голбері е Сільви, що презентувала Бразилію як гегемона у Латинській Америці¹⁶. Теоретик умовно поділив континент на 7 територій, серед яких Бразилію представив як найбільш динамічний, а тому найбільш важливий в господарському плані регіон¹⁷. Географічною присутністю в усіх її сімох геополітичних регіонах, дослідник обґрунтовував ключову роль Бразилії у регіоні, і рекомендував встановити домінування над Болівією і Парагваєм, аби вповні контролювати континентальний «хартленд»¹⁸.

Геополітик з недовірою ставився до латиноамериканських сусідів Бразилії, у першу чергу маючи на увазі Аргентину і характеризуючи її як імперіалістичну державу, яка з допомогою інших іспаномовних держав хотіла оточити Бразилію з усіх боків. Власний бразильський експансіонізм Голбері е Сільва прикривав концепцією «живих та ідеологічних кордонів», обґрунтовуючи її, по-перше, проявом бразильського експансіонізму, а по-друге, – боротьбою із комунізмом¹⁹.

Маніпулюючи політичною картою світу, він переконував, що «комуністичний і матеріалістичний Схід» знаходиться на зовнішньому півколі, а «демократичний і християнський Захід» – на внутрішньому. Ці два півкола-світи надзвичайно суперечливі, і Бразилія, з огляду на своє положення, повинна утримувати антикомуністичний союз із США. Внутрішнє півколо стало вирішальною межею для латиноамериканської безпеки і, як наслідок, тереном бразильського впливу і потенційної експансії²⁰.

Заслужують на увагу погляди генерала **Маріо Травассоса** (Mario Travassos). У своїх науково-практичних розробках державу він поділив на чо-

тири геополітичні регіони: амазонська Бразилія (центр або «хартленд»), північна рівнина, східне узбережжя і Ла-Платська Бразилія (південний схід). Виходячи з цих географічних детермінант, Травассос запропонував для обговорення і подальшого вирішення дві проблеми: по-перше, транспортування природних ресурсів із заходу на схід (від узбережжя Тихого океану до Атлантичного); а по-друге, врегулювання протистояння регіонів Амазонки і Ла-Плати через нейтралізацію басейну Ла-Плати у процесі посилення зв'язків із прикордонними районами Болівії і Парагваю²¹.

Велику увагу Травассос звертав на проблему «аргентинського експансіонізму». Він небезпідставно вважав, що комунікаційна залежність Болівії і Парагваю в регіоні Ла-Плати від Аргентини є небезпечною, оскільки потенційний аргентинсько-болівійський союз сприяв би виходу Аргентини до Тихого океану через чилійські або ж перуанські порти. А по-друге, це було б першим кроком на шляху до оточення Бразилії ворожими іспаномовними країнами²².

Травассос намагався відшукувати потенційних союзників і зовнішньополітичних партнерів у регіоні. Він увів до наукового обігу термін «магічний трикутник» на означення території центральної Болівії, яку зараховували до латиноамериканського «хартленду»²³. Оскільки ця місцевість (болівійське «серце континенту») була важливою як для Бразилії, так і для Аргентини, то завданням бразильської влади було пов'язати її із власними морськими портами на Атлантичному океані шляхом створення умов для навігації у середині континенту²⁴.

Низка ідей цього і інших періодів розвитку бразильської геополітики були синтезовані в окрему теорію іншим ідеологом – генералом **Карлосом де Мейра Матосом** (Carlos de Meira Matos), формування концепцій якого перебувало під впливом Маріо Травассоса. Карлос де Мейра Матос був послідовником заміни суперництва з блоком Аргентина – Перу – Венесуела на співпрацю. Геополітик вважав, що Амазонка – це шанс розвитку для усієї південної Америки, а для Бразилії – надія на отримання статусу великої держави. Це, на думку вченого, було б можливим за умови співпраці з іспаномовними сусідами. Тому Матос, на відміну від Травассоса, закликав до політики довір'я між латиноамериканськими державами²⁵.

Крім того, відстоюючи ідеї приналежності Бразилії до західного світу, геополітик наполягав на союзі Бразилії із США та Західною Європою і закликав боротися із загрозою, що нависала з боку СРСР. Підкреслюючи стратегічне становище Бразилії, Матос наполягав, що бразильська безпека пов'язана із південною Атлантикою у напрямку Африки. Дослідник вивчав вплив економічної потужності і внутрішньої безпеки Бразилії на формування її як великої держави²⁶. Для амазонських те-

ренів Карлос де Мейра Матос бачив певну загрозу: він побоювався, що перенаселені держави, зокрема Бангладеш, Індія, Китай і Японія, могли позбавити суверенітету бразильські амазонські терени. Це могло статися внаслідок міграційних процесів і неспроможності Бразилії самостійно налагодити там належне господарювання²⁷.

Цікавими і новими були геополітичні судження генерала про новоутворені у 60-х рр. африканські республіки, які він розглядав як потенційний ринок збуту бразильських промислових товарів. Крім того, вважав геополітик, Бразилія може стати посередником у налагодженні співпраці між Заходом і афро-азійськими країнами²⁸. Важливо, що для поширення впливу у південній Атлантиці Матос виголошував амбітні плани щодо розбудови військового і торговельного флотів і встановлення 200-кілометрової зони бразильських територіальних вод. Щоб протистояти Східному блоку на чолі з СРСР він закликав до утворення організації південно-атлантичного договору (SATO), що складався б з Бразилії, Аргентини, Чилі, Парагваю, Уругваю і африканських держав²⁹.

Після «відходу» військових режимів, настає остатній, **п'ятий** період розвитку бразильської геополітики. Праці, що з'явилися мали більшою мірою теоретичний характер, та були присвячені генезі геополітичних підходів. Крім названих вище робіт Ш.Міамото, С. Альбукерке, Х.Коста та інших досить помітними стали праці таких авторів як: **Вандерлей да Коста**³⁰ (Wanderley Messias da Costa), що присвятив свої розробки місця Бразилії в інтеграційних процесах, **Хосе Весентіні** (José William Vesentini), який зосередився на теоретичних підходах до бразильської геополітики³¹, **Андре Мартін** (André Martin), який, наголошуючи на зручному політико-географічному становищі Бразилії, переконував у необхідності співпраці із державами, що входили до «МЕРКОСУР», АЛКА, БРІКС та іншими країнами «Півдня»³², **Деметріо Магнолі** (Demetrio Martinelli Magnoli) підсумував попередні напрацювання і вказував на виняткове геополітичне положення Бразилії, що сприятиме міжрегіональному співробітництву³³. **Мануель Андраде** (Manoel Correia de Andrade) порушив проблеми безпеки, необхідної до нарощування економічного потенціалу, важливості співробітництва з Аргентиною та завоювання довіри у африканських країн³⁴. Дослідниця **Берта Бекер** (Bertha Koiffman Becker) розробила низку нових теоретичних міждисциплінарних підходів до бразильської, у першу чергу внутрішньої геополітики³⁵.

Однією з найвідоміших постатей, що долучилася до розробки теоретико-прикладних робіт з бразильської геополітики, стала історик і географ **Терезинья де Кастро** (Therezinha de Castro)³⁶. У своїх працях Терезинья де Кастро не приховувала розчарування у політиці США щодо латиноамерикансь-

ких країн в цілому і Бразилії зокрема. На її думку, попередня співпраця країн зазнала глибокої тріщини. По-перше, у період каденції президента США Джиммі Картера (1977–1981 рр.) Америка відступила від своїх принципів дотримання прав людини і здійснила тиск на Бразилію в ході реалізації нею ядерної програми. По-друге, Т. Кастро засуджувала підтримку США Великої Британії у ході протистояння останньої з Аргентиною щодо Фолклендських (Мальвінських) островів 1982 р. Внаслідок цього США трактувалися Бразилією як ненадійний союзник. На думку Терезіньї де Кастро, дотримуючись політики «конструктивного прагматизму», Бразилія обрала інший зовнішньо-політичний вектор – регіональну співпрацю з країнами Латинської Америки³⁷.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Важко не погодитись із американським дослідником бразильської геополітики Ф. Келлі³⁸, що бразильська геополітична школа заснована на основних класичних концепціях: «органічної держави» (згідно якої розвиток Бразилії вбачався у забезпеченні лідерства у латиноамериканському регіоні), «хартленду» або «серединної землі», яка має особливе значення і «рівноваги сил» (як ідея союзу Бразилії, Чилі, Еквадору і Колумбії проти Аргентини, Перу і Венесуели).

Відтак, теоретична і прикладна геополітична думка Бразилії ХХ ст. пережила стан значного розвитку. Низка науковців, військових та державних діячів розробили далекосяжні за своїми масштабами плани. Геополітики зосереджувалися на проблемах гегемонії, безпеки, співробітництва і лідерства Бразилії. Значні напрацювання заклали фундамент геополітичної теорії, окремі ідеї якої залишаються актуальними й сьогодні. Отже, дослідження реалізації теоретичних розробок геополітичної думки на сучасному етапі може стати завданням іншої розвідки.

¹ Miyamoto S. Os estudos geopolíticos no Brasil: uma contribuição para sua avakiação / Shiguenoli Miyamoto // *Perspectivas*, Sao Paulo, 1981. – P. 75-92.

² Delgado de Carvalho C. Brazil as a Latin American political unit / Carlos Miguel Delgado de Carvalho. – 1940. – Vol. 27. – № 4. – P. 312-337.

³ Backheuser E. A geopolítica geral do Brasil / Everardo Adolpho Backheuser. – Rio de Janeiro, 1952. – 276 p.

⁴ Lundgren K.S. Brazil's National defense strategy: prospects for the twenty-first century / Kenneth S. Lundgren. – Monterey, 1993. – P.21.

⁵ Backheuser E. Op.cit. – P. 157-159.

⁶ Ibidem.

⁷ Lundgren K.S. Op.cit. – P. 22-23.

⁸ Diaz C., Braga P. Rivalidade entre Brasil e Argentina: construção de umacooperação pacífico-nuclear / Carla Maria da Silva Diaz, Paula Lou'Anne Matos Bra-

ga // *Revista de Ciências Humanas*. – Florianópolis, 2006. – № 40. – P. 491.

⁹ Rodrigues L. Geopolítica do Brazil / Lisias Rodrigues. – Rio de Janeiro, 1952. – P. 65-66.

¹⁰ Gawrycki M.F. Geopolityczne podstawy mocarstwowości brazylijskiej / Marcin Florian Gawrycki // *Brazylia jako mocarstwo wschodzące*. – Warszawa, 2013. – S. 28.

¹¹ Miyamoto S. Geopolítica e poder no Brasil / Shiguenoli Miyamoto. – São Paulo: Papirus, 1995. – P. 76-77.

¹² Magalhaes J. A Evolução militar do Brasil / João Batista Magalhaes. – Rio de Janeiro: BIBLIX, 1958. – 408 p.

¹³ Godolphin W. Fundamentum Filosoficos da Fomula da Geografia Moderna e da Geopolítica / Godolphin Waldir da Costa. – Rio de Janeiro, 1971. – P.5-7.

¹⁴ Torres A. O Problema Nacional Brasileiro – Introdução a um programa de organização nacional / Alberto Torres. – São Paulo, 1982. – P. 122-133.

¹⁵ Gawrycki M. F. Op.cit. S. 31; Кирчанов М.В. Дискурсы бразильской регионализации в контексте политической модернизации / Максим Кирчанов // *Геополитика глобализирующегося мира. Материалы международной научной конференции / под общ. ред. Слинько А.А.* – Воронеж, 2007. – С. 73-74.

¹⁶ Diaz C., Braga P. Op. cit. – P. 499.

¹⁷ Couto e Silva do G. Op.cit. – P. 88-89.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Lundgren K.S. Op.cit. – P. 126.

²⁰ Couto e Silva do G. Op. cit. – P. 129-130.

²¹ Travassos M. Proyeccion continental del Brasil. – Mexico, 1978. – P. 23-24.

²² Ibid. – P. 95.

²³ Diaz C., Braga P. Op. cit. – P. 496.

²⁴ Travassos M. Op. cit; Gawrycki M.F. Op. cit. – S.27-28.

²⁵ Lundgren K.S. Op. cit. – P. 27-29.

²⁶ Fontoura L. General Carlos de Meira Mattos (perfil e obra geopolítica) / Luis Fontoura // http://www.adelinotorres.com/portugal/LUIS%20FONTOURA_General%20Meira%20Mattos-perfil%20e%20obra.doc.

²⁷ Gawrycki M. F. Op.cit. – S.37-38.

²⁸ Fontoura L. Op.cit.

²⁹ Albuquerque S. A Geopolítica da Dependência como estratégia brasileira de inserção no Sistema Internacional / Silvestre de Albuquerque // OIKOS. – Rio de Janeiro, 2010. – Vol. 9. – №1. – P. 79.

³⁰ Costa W. Geografia política e geopolítica: discursos sobre o território e o poder / Wanderley Messias da Costa. – São Paulo, 1992. – 374 p.

³¹ Vesentini J. A capital da geopolítica / José William Vesentini. – São Paulo, 1996. – 240 p.

³² Andre Roberto Martin <http://pt.cyclopaedia.net/wiki/Andre-Roberto-Martin-1>; <https://uspdigital.usp.br/tycho/CurriculoLattesMostrar?codpub=F7A0B0E9D26F>.

³³ Magnoli D. O que é Geopolítica / Demétrio Magnoli. – São Paulo : Brasiliense, 1986. – 74 p.

³⁴ Andrade M.C. Geopolítica do Brasil / Manoel Correia de Andrade. – São Paulo : Ática, 1989. – 64 p.

³⁵ Becker B.A Geografia e o resgate da Geopolítica / Bertha Koiffman Becker // Revista Brasileira de Geografia. – Rio de Janeiro, 1988. – P. 99-126.

³⁶ Castro T. Geopolítica: princípios, meios e fins / Castro Therezinha. – Rio de Janeiro : BIBLIEx, 1999. – 389 p.

³⁷ Gawrycki M. F. Op.cit. – S. 29.

³⁸ Kelly P. The Geopolitics of Brazilian Expansion: A New Era of Pax Braziliana? / Philip L. Kelly // Texas Journal of Political Studies. – 1987. – № 9. – P. 81-82.

УДК: 27.56:620.9(73)045

© *Наталія Слободян*
(м. Київ)

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ Б. ОБАМИ

Наталія Слободян. Енергетична безпека у зовнішній політиці Б. Обами. Досліджено основні ризики енергетичної безпеки Сполучених Штатів в умовах поліцентричної системи міжнародних відносин. Виділено дестабілізуючі фактори та загрози для енергетичної безпеки Сполучених Штатів, що походять з регіону Перської затоки. Розглянуто пропозиції американських експертів щодо механізму забезпечення національної енергетичної безпеки. Окреслені сучасні пріоритети і доміанти зовнішньої енергетичної політики Америки в регіоні Перської затоки.

Ключові слова: енергетична безпека, загрози та ризики енергетичній безпеці, регіон Перської затоки, адміністрація Б. Обами, експертне середовище.

Наталія Слободян. Энергетическая безопасность во внешней политике Б. Обамы. Рассмотрены основные риски энергетической безопасности Соединенных Штатов в условиях полицентрической системы международных отношений. Выделены дестабилизирующие факторы и угрозы для энергетической безопасности Соединенных Штатов, происходящие из региона Персидского залива. Рассмотрены предложения американских экспертов относительно механизма обеспечения национальной энергетической безопасности. Выделены современные приоритеты и доминанты внешней энергетической политики Америки в регионе Персидского залива.

Ключевые слова: энергетическая безопасность, угрозы и риски энергетической безопасности, регион Персидского залива, администрация Б. Обамы, экспертная среда.

Nataliia Slobodian. Energy Security of Obama's International Policy. The main risks to energy security of the United States were researched in the conditions of a polycentric system of international relations. It was allocated destabilizing factors and the dangers for United State energy security coming from the Gulf region. The suggestions of American experts on the mechanism of national energy security were consid-

ered. The modern priorities and dominants of America foreign energy policy in the Gulf region are allocated at the article.

Key words: energy security, threats and risks to energy security, the Gulf region, the administration of B. Obama, the expert community.

Постановка проблеми. Відчутне зростання економічного добробуту та рівня життя американців у другій половині ХХ – початку ХХІ ст. обумовило вихід держави на черговий рівень технологічного розвитку. Разом з цим за наявності найсучаснішого виробництва та високих технологій в сферах промисловості, сільського господарства, а також торгівлі, транспорті, комунікаціях та повсякденному побуті, Сполучені Штати опинились в ситуації енергозалежності, а в окремі періоди, – відчутної нестачі паливно-енергетичних ресурсів. Вказана обставина стала визначальним фактором формування алармістської ситуації у сфері національної безпеки США, котрі споживаючи одну п'яту (19,5%) світової енергетики, були вимушені імпортувати близько 80% енергоносіїв, переважно нафти та нафтопродуктів із багатьох держав світу, в першу чергу, країн Перської затоки.

Аналіз досліджень. Під час дослідження основних проблемних питань щодо забезпечення енергетичної безпеки Сполучених Штатів та місце і роль держав Перської затоки в окреслених процесах автором використовувались такі базові документи американської зовнішньої політики, як «Чотирирічний огляд оборонної політики США» (2010 р.), «Національна розвідувальна стратегія США», «Глобальні тенденції 2025: змінений світ» тощо. З метою комплексного аналізу та об'єктивного дослідження основних компонентів енергетичної стратегії адміністрації Б. Обами в регіоні Перської затоки використані науково-аналітичні роботи таких дослідників, як А. Коен, С. Джонс, А. Крепіневич та інші.

Мета статті – розкрити ключові вектори енергетичної політики адміністрації Б. Обами, основним